

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA FANLARNI O'TILISHIDA O'QUVCHILAR BILAN INDIVIDUAL ISHLASH USULLARI VA AHAMIYATI

Jo'rayeva Nafisa Elmurodovna

Buxoro viloyati Jondor tumani 25-IDUM
amaliyotchi psixologi

Davronova Dilafro'z Samadovna

Iskandarova Zebiniso Tuyg'unovna
20- maktab amaliyotchi psixologlari

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolani yoritilish jarayonida umumta'lim maktablarida dasrlarning inson va o'quvchilar ongida ma'naviy va estetik ong faoliyatini yoritish va boyitish, yosh avlodni yetuk qilib tarbiyalashda fanlarning o'rni va ahamiyati haqida so'z boradi.

Fanlar hilma-hil. Ulardan o'quvchilarga ma'naviy ozuqa yetqazib bera oladiganlarini tanlab, mavzu jihatidan mukammal ekanligini izohlab taxlil qilish orqali yetqazib bera olishimiz kerak.

Kalit so'zlar: Dars, hajmdor, kompozitsiya, faktura, hajm, natura, proporsiya, darcha, reflex.

Bugungi kunda umumiy o'rta ta'lim maktablarida darslarda tabaqalashtirilgan ta'limni joriy etish muammolariga katta ahamiyat berilishi zarur. Chunki, o'quv materiallarini o'quvchi yoshlarning o'quv qobiliyat layoqatlari imkon bergan darajada, imkon qadar individual yondashgan holda taqdim etish ta'lim jarayoninig samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Biroq tabaqalashtirilgan ta'limni joriy etishda ko'plab pedagogik, psixologik muammolar, noaniqliklar, mavjudki, ular hozirgi paytda qizg'in bahs- munozaralarga sabab bo'lmoqda.

“Tabaqalashtirilgan ta'limning o'ziga xos muammolaridan biri pedagogik-psixologik tashxis masalasidir.

Fanlarni o'tilishi ta'lim jarayonida pedagogik va psixologik tashxisning keng ko'lamda joriy etilishi ta'lim samaradorligini oshirishda katta ahamiyatga ega bo'lib, o'quvchining o'zlashtirish darajasini kuzatish, o'zlashtirish dinamikasini nazorat qilishda juda foydalidir.

Maktab o'quvchilari o'quv faoliyatining mufaqqiyati ularning qobiliyatlariga, layoqatlariga, qiziqishlariga, irodaviy xislatlariga, xarakter xususiyatlari va mijozlariga bilish jarayonlari faoliyatlariga, jumladan diqqat, xotira, tafakkur, xayol jarayonlariga ko'p jihatdab bog'liq bo'ladi. Ayniqsa mamlakatimiz mustaqillikni mahkamlash yo'lida takomillashayotgan siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar davrida xalq ma'rifati sohasida ijodiy, estetik madaniyatli yosh mutaxassislarning etishib chiqishi va ishga kirishib, yuksak malakalarga ega bo'lishi juda muhim. Ushbu muammolarni amalga oshirishda fan o'qituvchilari, mutaxassislar, o'rta maxsus va yuqori ta'lim berish, o'qishtish, mashg'ulotlarini olib boruvchi o'qituvchilarning faoliyati katta rol o'ynaydi, ularga katta ma'suliyatli vazifalar yuklatiladi.

Rasm chizishni bilish, faqat rassomlar, dizaynerlar, me'morlar uchungina emas, u o'qituvchilar, injenerlar, mediklar, quruvchilar, agronomlar, harbiylar, olimlar uchun ham zarurdir. Ularning har biri o'z faoliyatlarida rasm, sxemalar, diagrammalar, eskizlar orqali so'z bilan tushuntirib bo'lmaydigan o'z g'oya va fikrlarini tasvirlab ko'rsatishga harakat qiladilar. Lekin bu maktablarda tasviriy, amaliy va me'morchilik san'atlaridan chuqur va keng bilim va malakalar berish kerak ekan, degan ma'noni bildirmaydi. Maktablar o'z nomiga ko'ra umumiy o'rta ta'lim maktablari deb nomlanib, bolalarga boshqa fanlar qatori tasviriy, amaliy va me'morchilik san'atlaridan umumiy, elementar bilim va malakalar berishni vazifa qilib qo'yadi.

Maktabda dars jarayoni estetik tarbiyani amalga oshirishga yo'naltirilgan asosiy o'quv predmeti hisoblanib, u quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

- o'quvchilarning tabiat, san'at va hayotdagi go'zalliklarni idrok etishga o'rgatish;
- o'quvchilarning estetik didini tarbiyalash, go'zaklikni baholay olish qobiliyati, xaqiqiy go'zallikni xunik voqea va narsalardan farqlay bilishga o'rgatish;
- shaxsning tasviriy-ijodiy faoliyatida o'zini ko'rsata bilishga, hatti-harakatini qo'llab-quvvatlash va hayotga go'zallik kiritish malakalarini o'stirish;
- bolalarning badiiy fikr doirasini kengaytirish va boshqalar.

Har qanday o'quv predmeti ta'lim mazmunida, albatta, o'zbek halqi yaratgan beqiyos boy, madaniy va ma'naviy merosni o'ziga asos qilib olishi lozim. SHunday ekan, o'zbek halqining dunyoga mashhur bo'lgan me'morchilik, amaliy va tasviriy san'at asarlarini maktablarda boshqa materiallarga qaraganda kengroq va chuqurroq o'rgatilishi talab etiladi. SHu bilan birga maktablarda ta'lim mazmunining viloyat va shaharlar bo'yicha tabaqalashtirilishi ham maqsadga muvofiqdir.

Bola yoshi ulg'aygan sari uning ongi va tafakkuri o'sishi bilan bir qatorda o'z mustaqil fikriga ega bo'lib boradi. Oilada farzandga berilgan tarbiya esa o'z ta'sirini ko'rsatishni boshlaydi. Shu o'rinda oilada bola tarbiyasi va uni har tomonlama yetuk shaxs qilib tarbiyalash borasida psixologlar ota-onalarga quydagicha tavsiya beradi:

Bolani hech qachon noto'g'ri bajarding deb koyimang; O'z sevimli mashg'uloti hamda o'yin turini mustaqil tanlashga imkon yarating; O'z fikrini erkin bayon etishga imkon berish lozimligini hech qachon unutmang!; Farzandingizning har bir savoliga imkon qadar rost hamda sabr bilan javob bering; Farzandingizning qiziqishlari, orzu-istaklari haqida suhbatlashib turing. Hech bo'lmaganda ba'zi-ba'zida bolangizning o'rniga o'zingizni qo'yib ko'ring. Siz ham bu yoshda qanday bo'lgansiz? Shu tog'risida suhbatlashib turing;

Farzand tarbiyasida ma'lum bir qonunlarni inson o'zi uchun, oilasi uchun o'zi yaratib olishi lozim.

Oiladagi tarbiya, ota-ona va bolaning o'zaro munosabatidagi o'ziga xoslik avloddan – avlodga o'tib kelayotgan qadriyatlar va urf – odatlar, shuningdek, milliy stereotiplarga bog'liq bo'ladi. Shuni aytib o'tish joizki, yuqoridagi fikrlarimizning isboti, ko'plab psixologik, pedagogik asarlarda ko'rishimiz mumkin. Shuningdek, ko'plab Sharq mutafakkirlarining ilmiy merosiga oila, ota – ona, bola munosabatlarida hamda bu munosabatlarning bola shaxsi shakllanishiga ta'sir etish muammosi muhim o'rin egallagan.

O'quvchilarni kasbga yo'naltirishga oila va maktab hamkorligiga jiddiy ahamiyat qaratavermaymiz. Bu juda muhim. Farzandlarining qiziqishlari bilan hisoblashadigan va bu qiziqishlarini rivojlantirishga harakat qiladigan ota-onalar bugun sanoqli. Aslida ularning har biri o'z bolasi bilan yaqindan muloqotda bo'lib ularning dilidagi istaklarni bilib olishi, shu qiziqishlariga qarab to'garaklarga qatnashishlarni ta'minashlari darkor.

Kasb tanlashda inson nimalarga ega bo'lishi kerak. Ushbu masalaga oydinlik kiritish uchun dunyodagi turli xil olimlar, kasblar klassifikatsiyasini yaratishmoqda. Mamlakatimiz Y.A. Klimovning klassifikatsiyasidan keng foydalanilmoqda.

Demak, farzand tarbiya qilar ekan, unga qanday tarbiya berilsa, u shunday tarbiyani qabul qiladi va keyinchalik shu tarbiya bolaning qanday inson bo'lishiga zamin yaratadi.

Inson-tabiat: bu quyidagi kasblar bilan chambarchas bog'liqdir. Veterenar, asalarichilik

Inson-texnika: bu quyidagi kasblar bilan bog'liqdir uchuvchi haydovchi, elektrik

Inson-inson: bu quyidagi kasblar bilan bog'liq o'qituvchi, shifokor, journalist

Inson belgilar: tizimi bu quyidagi kasblar bilan bog'liqdir iqtisodchi, operator

O'quvchilarni kasb hunarga yo'naltirishning asosiy maqsadi birinchi navbatda yoshlarni o'zining hayot yo'lini to'g'ri belgilashlarida qobiliyat, qiziqish, sog'lik holatini e'tiborga olgan holda kasb tanlashlariga ko'maklashishdan iborat. Demak, bolalarning bo'sh vaqtlarini to'g'ri taqsimlagan holda har xil foydali yumushlar va kasblar bilan ta'minlashlari maqsadga muvofiqdir.

O‘zbek oilasida axloqiy qadriyatlar asosida rostgo‘ylik, halollik, to‘g‘riso‘zlik, insonparvarlik, do‘stona munosabat, saxiylik, g‘amxo‘rlik, mehribonlik, oliyjanoblik, odoblilik, xushmuomolalik, vijdonlilik, samimiylik, bosiqlik kabi fazilatlar ota-ona tomonidan bolaga shakllantiriladi. O‘zbek oilasining ijtimoiy-psixologik o‘ziga xosliklari alohida e‘tiborga molik, zero ular turmush tarzini, ma‘naviy-axloqiy sharoitni, tarbiyaviy tamoyillarni, shaxslararo munosabat etikasini hamda muomala madaniyatini belgilab beradi.

Shuningdek mehnat bola tarbiyasidagi eng muhim omil bo‘lib qolaveradi.

O‘quvchilarda ijodiy mahsuldorlikni oshirishni o‘rganish uchun o‘quvchilarning psixik holatini, individual holatini, individual xususiyatini o‘rganishda ijodiy mahsullar orqali, ya‘ni uning chizmalari, rasmlari, yasayotgan buyumlari orqali aniqlashimiz mumkin. Bunda o‘quvchining ijodiy mahsuligina emas, balki shu mahsulni yaratishdagi jarayonni va qay yo‘l bilan erishganligini ham o‘rganish mumkin. Hamda ijodiy mahsulning mazmuni, g‘oyasi, syujeti, ma‘nosiga e‘tibor berish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Turaqulov. E.X., G‘ofurov. A.T., «Umumiy fanlarni o‘qitish» Toshkent 1995 yil.
2. J.O. Tolipova, A.T. G‘ofurov. Psixologiyani o‘qitish metodikasi. Pedagogika oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun darslik. — T.: Moliya-iqtisod, 2007.
3. N. Sayidaxmedov. Yangi pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Moliya, 2003.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Xalq ta‘limi tizimida ta‘lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2018-yil 8-dekabrdagi 997-sonli qarori.
5. Davletshin M.G. va boshqalar. «Yosh davrlar va pedagogika psixologiya». O‘quv metodik qo‘llanma TDPU. 2004.
6. Karimova V.M. Psixologiya. T. 2004 y.
7. Umumiy Psixologiya Xaydarova, Xalilova
8. Ijtimoiy pedagogika (Nodira Egamberdiyeva)
9. Rivojlantirish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya. Nishanova Z.T.Kamilova
10. “Maktab oiladan boshlanadi”, Oilada sog‘lom munosabot sirlari “Yangi asr avlodi” Toshkent 2016